

УДК 332.13:332.012.23(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-5-24>**Захарова О.В.**

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки та управління,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5793-6203>

Орел А.О.

здобувач наукового ступеня доктора філософії з економіки,
Черкаський державний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0837-3686>

Oksana Zakharova, Andrii Orel
Cherkasy State Technological University

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВОЄННОГО ВТОРГНЕННЯ РФ

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN UKRAINE DURING THE FULL-SCALE MILITARY INVASION OF THE RUSSIA

Анотація. Дослідження присвячене впливу повномасштабного вторгнення рф на зміни у поведінці українських підприємств у сфері соціальної відповідальності. Після початку військових дій суб'єкти господарювання різних масштабів добровільно розпочали реалізацію різних заходів, спрямованих на підтримку ЗСУ, постраждалого населення та стабілізацію економіки. У роботі проаналізовано форми допомоги, зокрема гуманітарну, інформаційну, продуктову та медичну. Встановлено, що підприємства продовжують відігравати важливу роль у забезпеченні стійкості економіки. Війна значно активізувала рух соціальної відповідальності бізнесу, що стало важливим чинником підтримки обороноздатності країни. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці дієвих механізмів стимулювання соціальної відповідальності бізнесу в повоєнний період для відновлення економіки та задоволення потреб населення.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, війна, великі підприємства, малий та середній бізнес, допомога, Україна.

Abstract. The research focuses on the impact of Russia's full-scale invasion on the changes in the behavior of Ukrainian enterprises regarding corporate social responsibility (CSR). Since the start of the war, businesses of various sizes and sectors have voluntarily engaged in efforts to support the Ukrainian Armed Forces, aid the affected population, and stabilize the national economy without any state-mandated obligations. The study highlights the different forms of assistance provided by businesses, including humanitarian aid, information support, product supply, medical assistance, and evacuation services. Large national companies, small and medium-sized enterprises, and international corporations working in Ukraine have all played key roles in mitigating the economic and social consequences of the conflict. The research reveals that the war has significantly intensified the movement for corporate social responsibility, with businesses actively contributing to both the defense and economic stability of the country. It has also been determined that each type of business focuses on specific areas of assistance depending on their resources, operational activities, and prior experience in CSR projects. The study emphasizes the importance of further development of regulatory frameworks to encourage businesses to continue socially responsible practices in the post-war period. Such measures will be crucial for rebuilding Ukraine's regions, revitalizing the economy, and addressing the vast humanitarian needs. The post-war recovery will demand substantial resources, and the role of the business sector, through effective CSR initiatives, will be indispensable in fostering long-term sustainable growth and securing the future competitiveness of Ukraine in the global market. This research highlights the necessity of developing a national strategy for CSR that aligns with global best practices and is adapted to the unique challenges faced by Ukraine. Given the scale of destruction and the significant loss of workforce, particularly highly qualified personnel, the country's recovery will largely depend on innovative approaches, including the implementation of smart city technologies and advanced digital solutions. These efforts will not only aid in economic regeneration but also attract displaced Ukrainians back to their homeland. Consequently, at both national and regional levels, it is essential to create programs that motivate businesses of all sizes to actively engage in the reconstruction and development of Ukraine, ensuring a coordinated and sustainable path forward.

Keywords: social responsibility of business, war, large enterprises, small and medium-sized businesses, aid, Ukraine.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 р. назавжди став для України «чорним» днем календаря через підступний повномасштабний військовий напад сусідньої країни. Велика країна з площею 17098,2 тис. км² та населенням у 146,2 млн. осіб напала на маленьку країну з площею 603,6 тис. км² та населенням у 38,0 млн. осіб (за приблизними оцінками фахівців, так як точно встановити чисельність населення України на сьогодні майже неможливо). Отже, перевага країни-агресора за площею становить 28,3 разів, а за чисельністю –

3,8 рази. До того ж, наявність у рф значних залежів газу, нафти, інших природних ресурсів та коштовних металів, а також розвиненість оборонного комплексу робить ситуацію для України майже патовою. І, скоріш за все, Україна була би приреченою до швидкої поразки, якщо б не два важливі фактори – потужна допомога країн-партнерів та консолідація всього населення країни та її ділового середовища. Завдяки цьому Україна більше двох років тримає удар і виношує плани про контр-наступ. Разом з тим, чітко розуміючи той факт, що під-

тримка країн-партнерів не буде постійною у часі та обсягах, Україна має орієнтуватися в подальшому здебільшого на власні ресурси, що дозволить забезпечити дієздатність її економіки та, що головне – обороноздатність. Саме тому дослідження питання щодо змін, які відбулися в змісті та готовності суб'єктів господарювання України до реалізації заходів в сфері соціальної відповідальності бізнесу під час повномасштабного воєнного вторгнення рф є доволі актуальним та потребує подальшого ретельного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З початком повномасштабного вторгнення рф в науковому середовищі України значно активізувалися дослідження у сфері трансформації змісту та інтенсивності проявів соціальної відповідальності бізнесу під час війни в країні. Так, Г. Миськів та І. Пасінович у своєму дослідженні проілюстрували конкретні українські кейси прояву соціально відповідальної поведінки окремо на рівні особистості, суб'єкта господарювання та держави, що спостерігаються під час військового нападу рф на Україну, обґрунтували основні напрями докладання зусиль суб'єктів соціальної відповідальності в повоєнний період для швидкого відновлення економіки країни [1]. Колектив авторів під керівництвом Л. Червінської охарактеризував основні прояви соціальної відповідальності бізнесу під час війни в Україні та окреслив заходи, запровадження яких дозволить розширити можливості участі суб'єктів господарювання країни в програмах соціальної відповідальності [2]. О. Владимир та Н. Бажанова акцентують увагу на тому, що під час війни представники українського бізнесу демонструють високу активність та різноспрямованість проявів соціально відповідальної поведінки [3]. Разом з тим, автори наголошують на тому, що існує суттєва потреба в удосконаленні організаційно-правових умов реалізації проєктів соціальної відповідальності задля збільшення зони охоплення ними населення України, постраждалого у війні. Д. Букреева та К. Денисенко у своєму дослідженні розкривають особливості реалізації проєктів соціальної відповідальності суб'єктів господарювання України під час воєнного стану та обґрунтовують можливості застосування провідного європейського досвіду соціальної відповідальності бізнесу [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на досить потужні дослідження, що сьогодні здійснюються українськими науковцями в межах обраної нами тематики, потребують подальшого вивчення питання щодо вкладу різних за розміром та національною приналежністю суб'єктів господарювання України в наближення перемоги та швидке відновлення економіки регіонів України в повоєнний період.

Мета статті. Роботу присвячено оцінюванню вкладу суб'єктів ділового середовища України в межах соціальної відповідальності бізнесу в підтримку обороноздатності та соціально-економічної стабільності в країні під час повномасштабного воєнного вторгнення рф.

Вклад основного матеріалу дослідження. Війна кардинально змінила ситуацію з реальним поглядом українських суб'єктів господарювання на необхідність здійснення тих чи інших проявів соціально відповідальної поведінки на користь суспільству. Підприємства різних форм власності, виду економічної діяльності та розміру без жодного примусу з боку держави або окремих державних органів відразу після моменту

повномасштабного військового нападу рф активно почали здійснювати різні проєкти в межах наявних у них фінансово-організаційних можливостей. Напрями реальної допомоги були різними, проте всі вони були спрямованими на досягнення однієї спільної мети – зупинення агресора, повернення всіх українських територій та надання конкретної допомоги постраждалому населенню регіонів країни.

Кожен суб'єкт господарювання України, без виключень, протягом всього періоду війни надавав ту чи іншу допомогу ЗСУ й економіці регіону, забезпечував своїх працівників заробітною платою, створював умови для захисту населення території розташування його виробничих потужностей, брав участь в евакуації й розміщенні постраждалих українців тощо. Переважно більшість з цих актів прояву соціальної відповідальності не було задокументовано і тому об'єктивно встановити й проаналізувати масштаб й напрями допомоги, які були здійснені українськими суб'єктами господарювання майже неможливо. Разом з тим, здійснити хоча б узагальнений аналіз напрямів соціально відповідальної поведінки українських суб'єктів господарювання під час війни можливо завдяки онлайн-проєкту, створеному фахівцями CSR Ukraine [5]. Базу даних в межах проєкту було зібрано завдяки добровільному заповненню підприємцями країни анкети, розташованої на офіційному сайті CSR Ukraine. Використаємо інформацію, яку було зібрано на проєкті завдяки анкетуванню, в якості бази для проведення нашого дослідження. Не зважаючи на той факт, що вибірка є не досить презентативною, так як не всі суб'єкти господарювання України заповнили анкету, вважаємо за доцільне проаналізувати отримані дані з метою узагальнення наведеної інформації та подальшого широкого висвітлення ролі українських суб'єктів господарювання в мінімізації негативних наслідків, нанесених нашої країні агресивними військовими діями сусідньої країни.

Загальний аналіз бази інформації, зібраної фахівцями CSR Ukraine, дозволив її класифікувати на три частини – дані, надані національними великими підприємствами, представниками національного МСБ та міжнародними компаніями, які працюють на території України і активно беруть участь у процесах надання того чи іншого виду допомоги в межах соціальної відповідальності бізнесу під час війни. Крім того, детальний аналіз безпосереднього змісту тих заходів, які різними компаніями були реалізовані під час війни, дозволив їх класифікувати на шість великих груп: допомога ЗСУ, інформаційна допомога, гуманітарна допомога, продуктова допомога, медична допомога, допомога з евакуацією та розміщенням, табл. 1-3.

Було встановлено, що кожна з трьох груп суб'єктів господарювання відає перевагу тому чи іншому напрями допомоги в межах соціальної відповідальності бізнесу, що пов'язано з різними причинами, основними з яких можна назвати: розмір наявних в розпорядженні підприємства фінансових або іншого роду ресурсів; вид основної діяльності підприємства; попередній досвід реалізації проєктів в межах соціальної відповідальності бізнесу та наявність затвердженого плану таких заходів на найближчий рік; наявність потужних партнерів або можливості акумулювати достатньо швидко значні розміри коштів завдяки великій аудиторії споживачів продукції.

Таблиця 1 – Прояви соціальної відповідальності національних великих підприємств в боротьбі проти воєнної агресії рф

Тип допомоги	Кількість компаній-учасників	Конкретні прояви соціальної відповідальності бізнесу
1	2	3
Допомога ЗСУ	72	<p>Перерахували кошти до Благодійного фонду «Повернись живим». 5 грн. з кожної проданої одиниці продукції йде ЗСУ та на гуманітарну допомогу.</p> <p>Запустили ініціативу допомоги ЗСУ «Підтримай захисників».</p> <p>Створили гуманітарний штаб із забезпечення потреб військових, ТРО та громадян.</p> <p>Сформували резервні фонди продуктів для військових частин ЗСУ, ТРО, резервістів.</p> <p>Виготовлення тушонки, поставка молочних продуктів ТРО та ЗСУ.</p> <p>На кошти профспілки придбали військовий одяг, ковдри, продукти харчування для ЗСУ.</p> <p>Виготовляли «їжаки» і шипи для блок-постів, мангали і «буржуйки» для польових умов.</p> <p>Виготовили для ЗСУ буржуйки та пересувні пункти обігріву – металеві «вагончики».</p> <p>Виготовляли спеціальні саперні кішки для ЗСУ.</p> <p>Передали автомобілі та пальне для перевезення поранених та для потреб ТРО, ЗСУ.</p> <p>Придбали машини, мікроавтобуси та позашляховики для ЗСУ та окупованих міст.</p> <p>Передали радіостанції, генератори, коптери та фотоапарати на потреби ЗСУ та ТРО.</p> <p>Передали квадроцикли та кросовер для ЗСУ та ТРО.</p> <p>Профінансовали поставку броньованих автівок, бронежилетів, шоломів, засобів зв'язку.</p> <p>Допомога ТРО та ЗСУ у вигляді техніки та ремонтних матеріалів, теплих речей.</p> <p>Спецтранспорт рив траншеї, працівники наповнювали мішки з піском для захисну.</p> <p>Закупили бронежилети, шоломи, комп'ютерну техніку ЗСУ, ТРО та спецслужб.</p> <p>Збирають ресори для виготовлення пластин для бронежилетів.</p> <p>Виробляють бронежилети, надсилають автівки з Європи та власну техніку для ЗСУ.</p> <p>Розпочали виробництво ліжок для військової частини, пошиття матраців та подушок.</p> <p>Розробка роботів-саперів для суші та водойм.</p> <p>Зарезерували нафтопродукти для потреб ЗСУ.</p> <p>Облаштовано чотири мобільні пункти управління зенітно-ракетних полків.</p> <p>Оголосили, що за кожен знешкоджений танк виплатять 1 тис. дол. США</p>
Гуманітарна	61	<p>Сплачено податків до бюджету наперед.</p> <p>Направили кошти на підтримку економіки країни.</p> <p>Придбали облігації внутрішньої державної позики.</p> <p>Запустили проєкт «Україна Майбутнього» для допомоги постраждалим школам.</p> <p>Перераховано кошти до благодійного фонду на закупівлю амуніції, аптечек для ТРО.</p> <p>Волонтерська допомога, збір допомоги, доставка гуманітарних вантажів.</p> <p>Логістика гуманітарної допомоги до різних міст України.</p> <p>Отримання від міжнародних організацій та передача в лікарні гуманітарної допомоги.</p> <p>Підтримка грантами працівників-волонтерів та тих, хто служить в ЗСУ та ТРО.</p> <p>Збір гуманітарної допомоги продуктами та товарами першої необхідності для ЗСУ, ТРО.</p> <p>Не змінюють ціни на хімію для аграріїв у підготовці до посівної.</p> <p>Забезпечують військових, медиків та виробників хліба безкоштовною електроенергією.</p> <p>Безкоштовно заправляють автомобілі швидкої допомоги та ДСНС.</p> <p>Безкоштовно заряджають електромобілі під час війни.</p> <p>Передано пальне ЗСУ та медикам.</p> <p>Допомога клієнтам з перевезенням техніки й авто на західну Україну та за кордон.</p> <p>Викупують великі партії рибних консервів та розвозять для цивільних та військових.</p> <p>Безкоштовно годують захисників України, що несуть службу в гарячих точках.</p> <p>Від початку війни не відключають абонентів, які не змогли вчасно заплатити.</p> <p>Сформовано власний мілітаризований волонтерський батальйон «Скайбат»</p>
Інформаційна	40	<p>Безкоштовний онлайн-курс для дітей шкільного віку «Маркетинг та комунікації».</p> <p>Безкоштовний доступ до дитячих електронних книг, до курсів для українців.</p> <p>Відкрили безкоштовний доступ до перегляду українських телеканалів за кордоном.</p> <p>Вилучили з продажу російської продукції, виданої як в рф, так і в Україні.</p> <p>Створили TruthFund для поширення правдивої інформації про війну рф проти України.</p> <p>Інформують на своїх сторінках як можна допомогти Україні та зупинити агресора.</p> <p>Запустили національний роумінг в Україні.</p> <p>Призупинили основну діяльність та спрямували сили на інформаційну війну проти рф.</p> <p>Запустили таргетовану рекламу та email-розсилки на рф і білорусь.</p> <p>Розробили застосунок для повітряної тривоги.</p> <p>Запустили лінію психологічної підтримки українців.</p> <p>Створили проєкт для поширення досвіду МСБ та людей творчих професій у війну.</p> <p>Транслюють заклики допомоги та підтримати Україну на багатомільйонну аудиторію.</p> <p>Створили сервіс, який допоможе українцям знайти роботу в інших країнах.</p> <p>Запустили платформу для швидкого пошуку гуманітарних товарів.</p> <p>Створили YouTube-канал «Скажи росіянам правду» зі зверненнями зірок до росіян</p>

Продовження Таблиці 1

1	2	3
Продуктова	25	Вироблення тушонки та каш з м'ясом для населення, ТРО та ЗСУ. Відправлено свинину на потреби ЗСУ, до лікарень і шпиталів. Організували пересувні пункти безкоштовної видачі молока усім, хто цього потребує. Передали продукти підрозділам ТРО, прихисткам для ВПО, лікарні Охматдит. Відправлено продуктові набори для людей з особливими потребами. Допомога населенню зерном і борошном, доставка гуманітарної допомоги, хлібу. Допомога постраждалим українцям продуктами та товарами першої необхідності. Акумулюють та відправляють в великі міста продовольчі товари. Надали в пункти переливання крові питну воду. Підтримка волонтерських кухонь. Співпраця з військовими комісаріатами для забезпечення населення продуктами. Запровадили програму співпраці з виробниками з вирощування та переробки цукрих
Евакуація та розміщення	23	Підвальні приміщення відкрили для всіх, кому нема де сховатися у повітряну тривогу. Створено умови для прийняття та тимчасового розміщення ВПО. Допомога біженцям на кордоні з Польщею, інформаційна підтримка. Безкоштовне проведення Інтернету, Wi-Fi та ТБ в укриття, завезли телевізори. Передано вугілля на потреби громад і для руху евакуаційних поїздів. Передали в Центр допомоги ВПО продуктові набори, медикаменти, подушки та ковдри. Започаткували проєкт надання допомоги волонтерам, які здійснюють евакуацію ВПО. Запустили евакуаційні рейси, додаткові поїзди зі східних областей на захід. Відкрили вокзали та зали очікування як укриття, які забезпечені їжею та водою. Профінансували створення хабу на 50 койко-місць для ВПО. У центральному офісі відкрили кухню, яка готує їжу для лікарень та ВПО. На території підприємства облаштували вісімнадцять тимчасових укриттів
Медична	21	Передали медикаменти з зачинених аптек на потреби ЗСУ, провідних лікарень. Безкоштовна допомога військовим з поганим зором контактними лінзами. Придбали необхідні медичні засоби та обладнання для потреб області. Запустили проєкт «Ми однієї крові» – фінансування ініціатив з донорства крові. На борту партнера авіаліній доставлено медикаменти та речі першої необхідності. Збирають ліки, продукти харчування і необхідні засоби для ТРО, дитячих будинків. Придбали сучасні броньовані машини «швидкої» допомоги для фронту. Передали двом міністерствам трикомпонентні тактичні аптечки для військових. В офісах навчають як надавати домедичну допомогу та вберегти життя. Доставили гуманітарний вантаж ортопедичного обладнання та ліків з Німеччини. Розпочали Благодійний медичний проєкт «HELP UKRAINE! NO WAR!» зі збору коштів

Таблиця 2 – Прояви соціальної відповідальності національних МСБ в боротьбі проти воєнної агресії рф

Тип допомоги	Кількість компаній-учасників	Конкретні прояви соціальної відповідальності бізнесу
1	2	3
Інформаційна	48	Виклали у вільний доступ підручники та аудіододатки, безкоштовний доступ до курсів. Зробили безкоштовним завантаження методичного матеріалу для вчителів та учнів. Випустили цикл аналітичних матеріалів для іноземців «Економіка під час війни». Запустили проєкт для навчання українських жінок професіям у креативній та IT-сфері. Безкоштовна психологічна підтримка для населення і всіх постраждалих від агресії рф. Організували флешмоб із закликком до світових брендів припинити роботу в рф. Запустили проєкт підтримки бойового духу українців. Створили колекцію шаблонів для соцмереж для підтримки України. Ведуть інформаційну війну проти рф та білорусі у межах кібервійськ. Запустили міжнародний інструмент для перевірки зв'язків з російськими активами. Запустили реєстр компаній, пов'язаних з рф та білоруссю. Створили платформу, що відображає частоту сигналів повітряної тривоги в Україні. Створили сайт-агрегатор на 9 мовах, де зібрано всі основні волонтерські організації. Організували закритий чат «Курс молодого волонтера» для розвитку навичок. Запустили бот для швидкого пошуку вакансій в Україні й за кордоном. Створили сервіс, який пришвидшить процес розмінування полів для аграріїв. Разом з експертами з різних галузей запустили платформу для підтримки МСБ. Створили сайт для пошуку регіональних постачальників продуктивних товарів. Безкоштовний переклад документів на іноземні мови для перетину кордону. Запустили інтерактивну мапу аптек, що працюють в період воєнного стану. Зробили безкоштовними ефірні телеканали, фільми, серіали, мультфільми та аудіоказки. Надали безплатний доступ до основних національних телеканалів

Продовження Таблиці 2

1	2	3
Гуманітарна	41	<p>Сплачено податки до бюджету наперед, розгорнули гуманітарний логістичний центр. Зробили внесок у виготовлення трьох українських ударних БПЛА.</p> <p>Перераховують певний відсоток прибутку українським благодійним організаціям.</p> <p>Фінансова підтримка Благодійного фонду «Повернись живим», волонтерських ініціатив.</p> <p>Створено штаб для збору допомоги для військових, лікарень та цивільних.</p> <p>Запустили платформу «Співдія» для об'єднання волонтерських та державних ініціатив.</p> <p>Закупили бронжилети, дрони, приладів нічного бачення, автомобілі тощо.</p> <p>Роздали чоловічу та жіночу білизну, шкарпетки, футболки, кофти для потреб ТРО, ЗСУ.</p> <p>Пошук гуманітарної допомоги за кордоном, організація доставки допомоги.</p> <p>Передали для ТРО ноутбуки, рації, смартфони, SIP-телефони, світлі, роутери, кабель.</p> <p>Шиють футболки, шорти, одноразові сорочки для поранених військових у лікарнях.</p> <p>Допомога цивільним: спальники, їжа, ліки, догляд за тваринами, яких залишили у місті.</p> <p>Благодійний проєкт для підтримки українських жінок в пошуку роботи за кордоном.</p> <p>Роблять безкоштовні макети дизайну для благодійних організацій, з якими працюють.</p> <p>Обладнали аудиторії для навчання офіцерів проєкторами та екранами.</p> <p>Надали право тимчасово призупинити виплати по розстрочкам на купівлю нерухомості.</p> <p>Орендарі, крім супермаркетів та аптек, звільнені від орендної плати, за утримання</p>
Продуктова	38	<p>Відправили молоко для забезпечення ВПО, ТРО, громад.</p> <p>Безкоштовно роздавали м'ясо птиці, забезпечують місцеві магазини м'ясом.</p> <p>Безкоштовно роздавали по лотку яєць на родину.</p> <p>Надали зерно для переробки на муку.</p> <p>Забезпечували харчовими пакетами допомоги мешканців міста.</p> <p>Створили гуманітарний штаб та надають продукти ЗСУ, шпиталіам, лікарням, сховищам.</p> <p>Надавали продукцію людям, що перебували в метро в укритті.</p> <p>Збільшили обсяги виробництва хліба, забезпечують населення, ТРО, ЗСУ та ВПО.</p> <p>Переорієнтували виробництво на випікання хліба, забезпечують свою громаду молоком.</p> <p>Забезпечували гарячою їжею лікарні і ЗСУ.</p> <p>Відкрито пекарню для забезпечення харчуванням блокпостів ТРО.</p> <p>Закуповують продукти харчування у місцевих виробників.</p> <p>Готують і розвозять їжу на блокпости та у військові частини, військові шпиталі, ТРО.</p> <p>Забезпечують безкоштовною кавою військових, ТРО, поліцію, нацгвардію.</p> <p>Знизили ціни на м'ясо та доставка товарів здійснюється щоденно.</p> <p>Відкрито безкоштовний ресторан для пенсіонерів.</p> <p>Передали корм притулкам тварин.</p> <p>Допомога громадам та ТРО: паливо-мастильні матеріали, техніка і продукти харчування</p>
Допомога ЗСУ	34	<p>Спрямовують зібрані та зароблені кошти до Благодійного фонду «Повернись живим».</p> <p>Частина коштів, що надходять від продажу послуг, перераховується на потреби ЗСУ.</p> <p>На зібрані та додані власні кошти куплено ноутбуки та планшети для ЗСУ.</p> <p>Пошив утеплених спальних мішків для ЗСУ.</p> <p>Допомога ЗСУ від плетіння сіток до закупівлі ліків та продуктів харчування.</p> <p>Закупили для ЗСУ зарядні станції та сонячні батареї, автомобілі.</p> <p>Закуповують за кордоном амуніцію, доставляють тактичний одяг, тепловізори ЗСУ.</p> <p>Розробили алгоритм виявлення місць розташування військ рф з бази даних супутників</p>
Медична	17	<p>Безкоштовні офтальмологічні обстеження, операції, окуляри та лінзи для військових.</p> <p>Переказали кошти до Червоного Хреста України.</p> <p>Відкрили цільовий збір коштів на закупівлю медикаментів та ургентні операції.</p> <p>Виділено кошти для центру крові, проінформовано про потребу центру в обладнанні.</p> <p>Закупівля антисептиків та військових аптечек для ЗСУ, лікарень.</p> <p>Безкоштовні консультації українців з лікарями різного профілю.</p> <p>Виготовляють фронтіві набори загоювальних мазей та кремів для рук для військових.</p> <p>Проводять безкоштовні операції для поранених військових, консультації лікарів.</p> <p>Безкоштовна екстрена акушерсько-гінекологічна допомога 24/7.</p> <p>Надають психологічну допомогу безкоштовно всім, хто постраждав від агресії рф.</p> <p>Постачають до служби крові контейнери полімерні для донорів.</p> <p>Безкоштовно передано морозильники для плазми крові.</p> <p>Надаються послуги з частковою оплатою з масажу та реабілітації після травм.</p> <p>Друк пластикових деталей для кровоспинних джгутів для ЗСУ</p>
Евакуація та розміщення	16	<p>Виготовлення ліжок для потреб ВПО на волонтерських засадах.</p> <p>Відкрили підвали магазинів з доступом до їжі та води в якості укриттів.</p> <p>Організували бізнес для виготовлення ліжок з матрацами для потреб ВПО.</p> <p>Безкоштовно довозили до польського кордону українських біженців.</p> <p>Організовано два прихистки для ВПО у власних квартирах.</p> <p>Допомогли співробітникам з родинами евакуюватися, виплатили зарплату наперед.</p> <p>Співробітників-ВПО забезпечили житлом, медичним обслуговуванням.</p> <p>Надавалися безкоштовні тарифи каршерінгу для евакуації українців.</p> <p>Облаштували в підвалі офісу сховище для мешканців району.</p> <p>Надають актуальну інформацію ВПО про перевезення, житло, їжу, медикаменти тощо.</p> <p>Створили проєкт «Дитинство без війни» для евакуації дітей-сиріт до Туреччини</p>

Таблиця 3 – Прояви соціальної відповідальності міжнародних компаній, що здійснюють діяльність на території України в боротьбі проти воєнної агресії рф

Тип допомоги	Кількість компаній-учасників	Конкретні прояви соціальної відповідальності бізнесу
Гуманітарна	63	Сплачено податків до бюджету наперед. Фінансова допомога до гуманітарних фондів. Перерахували кошти до благодійного фонду «Діти Героїв». Створили благодійний гуманітарний фонд для підтримки населення країни. Передано паливо на потреби військових, волонтерів, ТРО. Передано взуття, термобілизну, біноклі та одяг ЗСУ. Співробітники долучилися до волонтерських організацій, допомога притулкам тварин. Для користувачів з США у застосунку зробили нову опцію «Задонатити» для України. Передали мішки з сухими будівельними сумішами для укріплення блок-постів. Безкоштовна доставка гуманітарної допомоги з країн Європи та Північної Америки. Надали безоплатні поїздки для ВПО, медичних працівників, донорів крові
Інформаційна	37	Надали технічну підтримку, кошти, ноутбуки для ЗСУ в межах БФ «Повернися живим». На сайті систематизували пропозиції дочірніх підприємств з країн Європи для українців. Розробили сервіс для аналізу посилань, що блокує доступ з рф та білорусі. Надали безкоштовний доступ до курсів digital-професій для тих, хто втратив роботу. Розмістили на сайті кнопку «Зупиніть війну», підтримка інформаційного фронту. Запустили чатбот «Турботник» для допомоги ВПО, ЗСУ і ТРО. Збільшили допомогу у захисті організацій в Україні від кібератак. Надають безкоштовні бізнес-ліцензії для управління проектами з підтримки ЗСУ. Інформують користувачів, які пишуть про війну, про ресурси для підтримки України. Надали українським неурядовим організаціям безкоштовне програмне забезпечення. Розробили волонтерський ігровий проєкт для підтримки бойового духу українців. Створили додаток, що визначає російські програми на смартфонах та комп'ютерах. Допомогли ЗВО перенести у хмарні сховища сервери для віддаленого навчання. Запустили національний роумінгу в Україні. Виробництво та розвиток україномовного кіберспортивного контенту. Започаткували програму працевлаштування людей, які вимушено покинули Україну
Евакуація та розміщення	33	Надано грошову, матеріальну та психологічну допомогу ВПО. Безкоштовна доставка постраждалих громадян в західні області країни. Облаштували укриття, блокпости й приміщення для ВПО. Допомога в облаштуванні житла для ВПО, евакуація жінок та дітей за кордон. Організували евакуацію співробітників, зберегли всі робочі місця та виплату зарплати. Передали лакофарбові матеріали для перефарбування бомбосховищ, військових казарм та переобладнання нежитлових приміщень для ВПО. Зустрічали на кордоні біженців, організували їх трансфер та розміщення
Допомога ЗСУ	32	Фінансова допомога армії. Створили корпоративний фонд для регулярної допомоги ЗСУ. Передали транспорт, техніку та матеріальні ресурси для потреб ЗСУ та ТРО. Передали електрогенератори, ноутбуки, планшети, павербанки та модеми військовим. Готують їжу для ЗСУ. Співробітники вступили до ЗСУ та ТРО по всій країні, до волонтерських організацій. Топменеджмент відмовився від річних бонусів на користь ЗСУ
Медична	25	Надали медикаменти на запит МОЗУ та Національного інституту раку. Надали кошти на закупку в лікарні обладнання, аптечок та ліків. Забезпечено потребу у медикаментах для військових госпіталів. Організували доставку дефіцитних ліків до лікарень з інших країн світу. Передали дитячій лікарні «Охматдит» дизельний генератор. Надали гуманітарну підтримку лікарням, пунктам допомоги біженцям. Безкоштовні офтальмологічні послуги для українців з травмами, гострими хворобами. Надали можливість українцям безкоштовно здати життєво необхідні аналізи. Разом з Червоним Хрестом створили фонд для пожертвувань від співробітників. Зробили безкоштовними консультації з докторами в Doctor online. Спрямували гуманітарну допомогу пораненим військовим та цивільним. Нарахували військовим та медикам безкоштовні дзвінки в Україні та за кордон. Волонтерські ініціативи допомоги лікарням і пологовим будинкам. Надали косметичні засоби для базової гігієни у пологові будинки, лікарні та ТРО. Зібрали кошти на закупівлю реанімобілів типу С для українських парамедиків
Продуктова	11	Відвантажили сировину для підприємств хлібобулочної та молочної промисловості. Допомога громадам свининою, молочною продукцією. На потреби ВПО надано картоплю. Безкоштовне харчування військових, ВПО, волонтерів, медиків, журналістів. Організували пункт приготування їжі для ТРО. Безкоштовно роздають піцу та хліб постраждалим громадянам. Виробляють питну воду та доставляють її у різні міста країни. Відкрили свої кухні для приготування їжі для українських військових та лікарень

В результаті проведеного аналізу було встановлено, що національні великі компанії найбільшим чином спрямовують свої зусилля на допомогу ЗСУ, гуманітарну та інформаційну допомогу. Національні суб'єкти господарювання МСБ мають більше можливостей, щоб здійснити інформаційну, гуманітарну та продуктову допомогу. Міжнародні компанії, що здійснюють діяльність на території України, найбільші зусилля допомоги спрямовують на гуманітарну та інформаційну допомогу, послуги з евакуації та розміщення.

Більш детальне ознайомлення з тими конкретними напрямками допомоги, які різні суб'єкти господарювання України здійснюють в межах соціальної відповідальності бізнесу задля скорочення негативного впливу на економіку країни від воєнної агресії РФ, дозволило дійти висновку про те, кожна з трьох груп представників ділового середовища країни знайшла свою нішу допомоги, що дозволило максимізувати ефект від всіх проведених заходів. Так, великі українські підприємства спрямовують значні розміри коштів на підтримку ЗСУ, ТРО та громадян, на закупівлю амуніції, транспортних засобів, комп'ютерної техніки, одягу, продуктів харчування, нафтопродуктів, запускають на базі своїх виробничих потужностей виробництво роботів-саперів або дронів тощо. Тобто великий український бізнес зосередив свою допомогу на обороноспроможності нашої країни та всебічній допомозі економіці регіонів. Суб'єкти МСБ зосередилися на конкретних проєктах підтримки населення країни, долучилися до кібервійськ й докладають значних зусиль на інформаційному фронті. Міжнародні компанії, які реалізують свою діяльність на території України, зосередилися на зборі коштів для різних благодійних фондів України та доставці гуманітарних вантажів в країну. Сумісна дія всіх трьох груп учасників ділового середовища країни створює сприятливий клімат для того, щоб маленька Україна вистояла перед великою ядерною країною-агресором.

Суттєве підвищення рівня соціальної відповідальності українських суб'єктів господарювання під час активної фази бойових дій стало дієвим засобом стабілізації ситуації як в економіці регіонів, так і в оборонній сфері України в цілому, що не дозволило країні-агресору швидко реалізувати всі проголошені нею на початку повномасштабного наступу злочинні цілі. Війна триває і досі, а український бізнес тримає свій особистий фронт впевнено й соціально відповідально, щоденно власною працею наближуючи нашу перемогу. Разом з тим, в повоєнний період можливості регіонів країни до відновлення будуть суттєво обмежені через великі масштаби руйнувань та значний

дефіцит робочої сили, особливо висококваліфікованої [6]. Виходом з ситуації має стати орієнтація на запровадження новітніх технологій в межах побудови в різних регіонах країни смарт-міст [7], що в загальнонаціональному масштабі дозволить створити стратегічні перспективи відродження економіки України та забезпечити нові (не лише як ресурсна база) аспекти її конкурентоспроможності на світовому ринку. І провідну роль у цих процесах має зіграти ділове середовище країни, яке через інструменти соціальної відповідальності створить дієву платформу не лише для поступової відбудови та розвитку економіки регіонів країни, а і для повернення в Україну воєнних мігрантів. Тому на державному і регіональному рівнях доцільно завчасно створювати програми, які б сприяли підтримці високого рівня мотивації суб'єктів господарювання всіх видів діяльності та розмірів до активного здійснення різних заходів в межах соціальної відповідальності бізнесу.

Висновки. Економіка України та її соціальна сфера сьогодні знаходяться в дуже важкому стані через цілу низку причин, основною з яких є повномасштабний військовий напад РФ. Значну роль у забезпеченні можливостей для більш-менш успішного перебування України тривалий час у війні проти значно більшого та потужнішого за ресурсами сусіда відіграв український бізнес через реалізацію різних програм підтримки обороноздатності країни та створення умов для нормального існування в різних регіонах країни населення, а особливо тих громадян, які мають особливі потреби та які безпосередньо постраждали від російської агресії. Проведений у роботі аналіз дозволив стверджувати, що війна стала потужним чинником активізації руху соціальної відповідальності бізнесу в країні, природним чином підвищила соціальну відповідальність суб'єктів господарювання перед українським суспільством з єдиною метою – відстоювання права України на існування як незалежної держави з власною національною ідентичністю. Водночас вже сьогодні можна стверджувати, що в повоєнний період запит на різноманітні прояви соціально відповідальної поведінки суб'єктами господарювання України не зменшиться, а з високою ймовірністю буде зростати через значні масштаби руйнувань різного характеру та суттєві потреби постраждалого населення. Саме тому подальші дослідження мають бути спрямованими на розробку дієвого нормативно-правового підґрунтя, запровадження якого найближчим часом в країні дозволило б мотивувати й стимулювати представників бізнес-середовища до здійснення різних проявів соціально відповідальної поведінки, які будуть затребуваними в Україні в повоєнний період.

Бібліографічний список:

1. Миськів Г.В., Пасінович І.І. Сталий розвиток і соціальна відповідальність в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*. 2023. Т. 7, № 1. С. 21–36.
2. Червінська Л., Червінська Т., Каліна І., Коваль М., Шуляр Н., Чернишов О. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. Т. 6 (53). С. 405–416.
3. Владимир О., Бажанова Н. Суспільні виклики та соціальна відповідальність бізнесу у час війни. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 45–62.
4. Букрєєва Д.С., Денисенко К.В. Соціальна відповідальність бізнесу як основа забезпечення ділової активності підприємств: євроінтеграційний аспект. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1316/1271/>
5. Каталог внеску бізнесу в Перемогу в російсько-українській війні. CSR Ukraine. URL: <https://csr-ukraine.org/catalog-actions-of-companies-in-the-russian-ukrainian-war/>

6. Захарова О.В. Економіка війни. Вплив війни на економіку держави та можливі наслідки. *Національна економіка та інфраструктурні проекти*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 28 вересня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 7–9.

7. Захарова О.В., Козирев Д.М. Концепція розумного міста як альтернативний підхід до відновлення міської інфраструктури України в повоєнний період. *Зб. наук. праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. Черкаси, 2022. Вип. 67. С. 5–14.

References:

1. Myskiv, G.V., Pasinovich, I.I. (2023). Stalyj rozvytok i socialjna vidpovidalnistj v umovakh vijny v Ukrajinі [Sustainable development and social responsibility in the conditions of war in Ukraine]. *Visnyk Nacionaljnogho universytetu «Lvivjsjka politehnika»*. Serija «Problemy ekonomiky ta upravlinnja», 7, 1, 21–36.

2. Chervinska, L., Chervinska, T., Kalina, I., Koval, M., Shulyar, N., Chernyshov, O. (2023). Socialjna vidpovidalnistj biznesu v umovakh vijny [Social responsibility of business in conditions of war]. *Finansovo-kredytna dijajlnistj: problemy teoriji ta praktyky*, 6 (53), 405–416.

3. Vladimir, O., Bazhanova, N. (2022). Suspiljni vyklyky ta socialjna vidpovidalnistj biznesu u chas vijny [Social challenges and social responsibility of business during the war]. *Socialjno-ekonomichni problemy i derzhava*, 2 (27), 45–62.

4. Bukreeva, D.S., Denysenko, K.V. (2022). Socialjna vidpovidalnistj biznesu jak osnova zabezpechennja dilovoji aktyvnosti pidpryemstv: jevointegracijnyj aspekt [Social responsibility of business as a basis for ensuring the business activity of enterprises: European integration aspect]. *Ekonomika ta suspiljstvo*, 38. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1316/1271/>

5. Catalog of the contribution of business to Victory in the Russian-Ukrainian war. (2023). CSR Ukraine. Available at: <https://csr-ukraine.org/catalog-actions-of-companies-in-the-russian-ukrainian-war/>

6. Zakharova, O.V. (2022). Ekonomika vijny. Vplyv vijny na ekonomiku derzhavy ta mozhlyvi naslidky [The economy of war. The impact of the war on the state's economy and possible consequences]. *Nacionaljna ekonomika ta infrastrukturni projekty*. (Dnipro, 28 veresnja 2022 r.), 7–9.

7. Zakharova, O.V., Kozyrev, D.M. (2022). Konceptija rozumnogho mista jak aljternatyvnyj pidkhid do vidnovlennja misjkoji infrastruktury Ukrajinі v povojennyj period [The concept of a smart city as an alternative approach to the restoration of the urban infrastructure of Ukraine in the post-war period]. *Zb. nauk. pracj Cherkasjkogho derzhavnogho tekhnologichnogho universytetu. Serija: Ekonomichni nauky*, 67, 5–14.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2023